

védőbeszédeket hősei mellett, — hogy a fiúk egyszerűen vásottak. Vásottak és iskolakerülők. S ezt a típust a pedagógusok, sajnos, már *azelőtt* is igen jól ismerték.

Nem vitás azonban Remarque könyvében a művészi megoldások fogatékossága. Lehet, hogy a ma regényének ideálja a riportregény. De a legkөрmönfontabban leegyszerősített riportregény se nélkülözhet bizonyos « régi » kellékeket s ezek közé tartozik elsősorban az alakok éles felvázolása : emberszerűsége. Nem elég nevet ragasztani a szereplők mellére : a cédula még nem avat egyéniséggé. Mindig káros, ha a szerző mintegy apriori tételeket akar igazoltatni hőseivel. Az ilyen figurák csak ritkán lépnek ki a papírosból. Szócsövek ezek, melyeken át az író kiabál. Ha a regény alakjai igazán élő emberek, akkor a költő csupán az életüket regisztrálja. Tolsztojnak szemére vetették olvasói, hogy Karentina Annát megöli. Nem én öltem meg, felelte Tolsztoj, sőt nem is tehetek róla, hogy öngyilkos lett. Remarque legtöbb alakja egy húron pendül. Az a néhány vonás, melyet reájuk aggat, nem határolja el őket egymástól. Elmosódók és összetéveszthetők.

Kár. Mert Remarque nem közönséges írói tehetség. Komoly szűkszávúsága, az emlékképeknek érzékletes átvillantása a ma valóságain értékes és érdekes stiliztára vall. Néhány szép sora és hangulata pedig az igazi költőt revelálja benne. De ez a regénye elsiertet, a siker lázában fogant s nem elég lelkiismeretes munkának látszik.

Kaposvár.

Szakáts László.

Kassák Lajos: Megnőttek és elindulnak. (Pantheon, é. n.)

Még mindig az irányregény tenyészik legbujábban irodalmunkban, igaz, hogy a mai fojtott légkörnél jobb üvegháza nem is kell. Ahol minden homlok a jövő gondjától verejté-

kes, hogyne volna vézsikoly vagy harci kiáltás a líra s hogyan árasztaná el a regényt a színpadról kiséprűzött korszerű intelem? Már-már vissza-csöppenünk a középkori vallásos irodalomba, regény s novella példázattá egyszerűsödve örvendeztet minden oldalon jószándékú tanulságaival. Maga Kassák, egyik első divatba hozója új költészetünkben az aktivizmus néven modernesített irányköltészetnek, már láthatóan kifelé kapaszkodik ebből az eliszaposodással fenyegető sodorból, elfogulatlan tárgyilagossággal iparkodik ábrázolni a polgárságot is. Ha az eredmény mégis csak annyi, mint legújabb regényében, lehetetlen arra nem gondolni : hátha magával a műfajjal van baj, mert egyelőre elélté magát. A sok művészetentúli szándék után ideje volna megint elsősorban a megalkotással törődni, hiszen még jó iránymű is csak az lehet, ami irodalomnak épkezláb.

Tehát : adva van néhány inas, kamaszkorú gyári munkás és apró cikkekkel hálaló ügynök. Ők azok, akik megnőnek és elindulnak. Szabad délutánjaikon az erdőben ficáncolnak, féléltszakájukat okos beszélgetésekkel s történelmi előadások hallgatásával töltik : íme milyen céltudatosan készül jövőjére az ifjúmunkás, akit szinte hajánál fogva húz fölfelé a mai osztályrétegeződés aljáról a makacs remény, hogy az ő sorstársainak volna legfölül helyük. Egy ruhafogas-ügynök pajtásuk tartja össze őket, Kolacsek Mátyás, akinek apja a hadifogságban lett vörös s elesett a fehérekkel vívott harcokban. Az ő lopva hazajuttatott levelei adnak irányt fiának, míg a regény végén tiltott röpirat terjesztés miatt négy évet nem kap s éhségsztrájkban el nem pusztul. Tanulság : még a legderekabb fiatalokat is romantikus meggondolatlanságokba kergetheti áttekintő képességük hiánya.

Ami még a regényben történik, pedig nagyon sok történik benne,

annak jórészt középosztálybeliek a szereplői. Itt van mindenekelőtt két burzsuj siheder, Feri, aki elcsábít és cserbenhagy egy lecsúszott polgárcsaládból való lányt, és Laci, egy gyáros fia, aki rendszeresen lopja szüleit s közben meg akarja teremteni az atmoszférikus lírát. Folyton azt szajkózza, a magántulajdon lopás, rá is csábít két munkásfiút, hogy törjenek be vele apja gyárába. Rajtavesz-tenek, cinkosai börtönbe kerülnek, maga természetesen idegszanatórium-
ba, ahonnan egy-kettőre gyógyultan bocsátják el. Tanulság: a középosztályból többnyire az jön át a proletárok közé, aki «odaát csak salak volt» s a könnyű érvényesülést, a kalandot keresi.

Vannak azért örvedetesebb jövevények is: két burzsujka, az elcsábított Panni és pápaszemes barátnője, Évi, aki szemináriumot tart a fiúknak a szociálista történelemből s addig barátkozik az éhségstrájkos Kola-
csekkkel, míg szerelem nem lesz belőle, persze munkaközösségen alapuló szeráfian tiszta szerelem. Pannit egy idősebb tisztviselő veszi nőül s ezzel Évi szerint «elárulja az ifjúságot, kilép a kasztból s az ellenséggel szövetezik», — ami egyébként nem az író álláspontja, csak kostoló abból, miféle problémákkal vergődnek fiatal hősei.

Nem tartom hibának, hogy ezeket a vergődéseket Kassák teljes együttérzéssel ábrázolja. Minden ifjúság hős, ha százszor betört kapukon zúzza is véresre koponyáját. Más és mélyebb bajok vannak itt. A regény minden mozzanata példáz valamit; s nem az a főfogatkozás — sőt az még erény is lehetne, — hogy minden mozzanat az író következetes ideológiájából nőtt ki; az a baj, hogy ezt az ideológiát egyéb Kassák-művekből ismerem már s most lépten-nyomon az a csúf gyanú tolakszik belém, hogy az egész mese csak ennek az ideológiának az igazolására való.

Az író annyira otthon érzi magát a munkás ifjak világában, hogy most az egyszer egészen hevenyészve dob elénk közülük néhány egysíkú figurát. S annyira biztos elvi meggyőződése helyességében, hogy a legelcsépeltebb polgári típusokat szedi elő, hogy megbélyegezze bennük az uralkodó osztályt. Itt ez a Panni a maga tiltott műtétes és gépírókisasszonyos operett romantikájával; itt ez az atmoszférikus tolvaj, Laci, a regény legbonyolultabb lelkűnek szánt alakja a maga elképesztő butaságaival, Feriről nem szólva, sőt nem szólva Éviről sem, akiről még az előírásos pápaszem sem hiányozhatik. Közhelyek ezek. Növeli elmélyíthetlenségük hibáját, hogy a regény egyes filmjelene-
tekből épül föl, amelyek külön csaknem mind sokkal jobbak, életízűbbek, mint a mű maga. A szétdobált részletek mögött nem érezzük a lelki fejlődés törvényszerűségét, legfőleg azt az átlagbölcsséget, hogy «ez így szokott történni». Annyi esemény, epizódalak kavargó a regényben, hogy fölférne hozzá egy névmutató. A fiatalok mögé fölvezolja Kassák szülei sorsát is, de ezeknek a jeleneteknek csak annyi fényük van, ami önmagukra elég, sem előre, sem hátra nem világítanak.

Mindezt betetőzi a párbeszédék papirosíze, amely néha már azon a határon áll, mintha valami hevenyészett fordítást olvasnánk. Kassák mindig stilizál, de most olykor a legfakóbb napilap nyelven. Az egyik inassal nincs megelégedve a mestere, elhivatja az apját, egy vitéségi érmes nyomorgó vakját a háborúnak. (Tanulság?) Az apa könyörgésére áll attól, hogy kidobja a fiút a műhelyből s ezt így adja tudtul: «Nagyon jól tudom én, hogy a haza hősei iránt valamennyien hálával tartozunk. A maga kedvéért tehát még egyszer megpróbálkozom vele.» Lehet, az író ezekkel a kínosan fogalmazott mon-

datokkal is suhintani akar valahova, de félrecsúszik a keze s ez a félrecsúszottság a regény főbaja. Azt a miliót, amelyben legerősebb, elhanyagolja s amelyikkel legtöbbet bibelődik, csak kívülről mintázza meg.

Pedig, ismétlem, nem vak párt-ember; nála önállóbban egy szocialista írónk sem vonta le a forradalmak tanulságait. Már *Napok, A Mi Napjaink* című regénye tiltakozik minden romantikus kilengés, hebehurgya erőszak ellen s már ott hirdeti, hogy a munkásságot a maguk osztályával meghasonlott polgárok szokták beleugratni a kártékony kalandokba. Új regényéből még határozottabban kiderült, hogy a legsürgősebb feladat a munkásság szellemi színvonalának fölemelése. Az ő munkaterve: kultúrprogram. Évi szándéka: «Tanár leszek és tanítani fogom az emberiséget», éppoly vonzó, mint a munkás fiúk mohó tudászsomja, s az az új testvériség, amelyben találkozunk itt proletárok és burzsujok egy emberibb jövő érdekében. Ez az összefogás s ez a művelődésvágy örvendetes, s ezért kár, hogy ez a koraszülött regény nem kelthet zavartalan művészi hatást. De mindig ez az eredmény, ha az író nem narkotizálja magában az elvembert, mielőtt alkotni kezd. *Juhász Géza.*

A moldvai magyarság. — Irta: **Domokos Pál Péter.** (Csíksomlyó. 1931. 80 302. l.) A Kárpátok keleti oldalán a Milkó, Kászon, Ojtoz, Tatros, Sós-tázló, Tázló, Beszterce, Moldova, Szereth és Prut folyók mellékén ma is jelentékeny számú rk. vallású, magyarul beszélő nép él. E vízkörnyéket *Moldvának* nevezik, ahol a ma élő rk. vallású híveket, a csángómagyarokat ősmagyarok, kúnok, magyarok és székelyek leszármazottainak tartják. A hivatalos statisztika fel sem említi őket, holott számuk a 100.000-et kö-

zelíti meg. Sorsuk, jövőjük az elmúlás, a nemzeti megsemmisülés.

Szomorú jelenük fenyegető mementóként áll a székely szerző előtt saját faja jövője szempontjából. Mint új Julianus páter felkeresésükre indul, hogy szemtől szembe lássa a fajtájából való csángó lelket.

Útját a mult emlékeinek tanulmányozásával készíti elő. A besenyőktől úzított etelközi magyarság menekülő töredékében véli az ősi népréteget, amelynek meggyérült sorait századok múltán a kúnok töltik ki. Ezek megtérítését már magyar szerzetesek végezték. A XIV. század óta virágzó katolikus magyar élet volt Moldvában. A huszita mozgalmak idején az ottani Tatros-on fordította Tamás és Bálint testvér a bibliát magyar nyelvre s ennek másolata a Müncheneri codex nevét viselő magyar nyelvemlék. A huszitizmus nyomán magyar istentisztelet honosult meg, amelynek szokása helyenkint még a XVII. században is élt.

Tatros irányító szerepét később a bákói ferences kolostor vette át, amelynek guárdiánjait a csíksomlyói kolostor adta. Amikor azonban a tatrosi rendház leégett, a moldovai magyarok lelki vezetése idegenek kezébe került. A moldvai püspökség székében szinte 200 éven át olasz és szláv, főleg lengyel papok ültek akik magyarul nem értő velük nem érző olasz misszionáriusokat alkalmaztak. Sorsuk tanulságos képét rajzolja meg a XVII. század közepén püspökük, a bosnyák Bandulovich Márk, akinek a pápához küldött jelentéseiből tudjuk meg, hogy ekkor 1122 rk. magyar család volt Moldvában.

Számuk a századok során egyre nőtt nemcsak a természetes szaporodás, hanem időnkinti újabb erdélyi rajok útján. G. Batthyány Ignác erdélyi püspök érdeklődött is irántuk s a pápához is fordult, hogy magyarul értő papjaik legyenek. Gyakorlati ered-